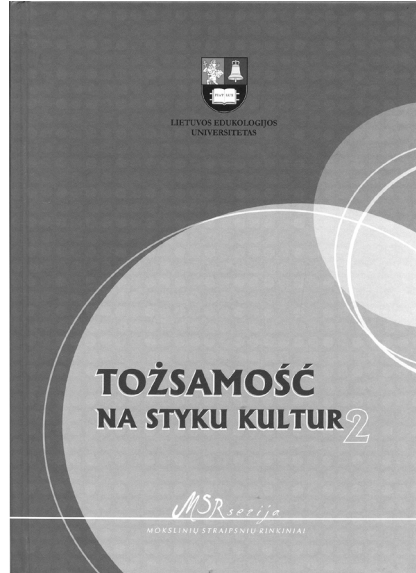

Tożsamość na styku kultur / Tapatybė kultūrų sankirtoje. Mokslinių straipsnių rinkinys. Parengė I. Masojt, H. Sokolovska. Vilnius: Edukologija, 2011, 586 s. ISBN 978-9955-20-693-4.

Zbiór studiów *Tożsamość na styku kultur* wpisuje się w aktualny nurt badań tożsamości w warunkach przenikania się różnych kultur etnicznych. Zachodzące w świecie zmiany polityczno-społeczne pociągają za sobą konieczność nowego spojrzenia na istotę pojęcia tożsamości tak często przywoływanego obecnie w dyskursie publicznym. Mimo intensywnego zainteresowania badaczy tą problematyką, w warunkach globalizacji, unifikacji, rozmycia się wszelkich granic pojęcie to nie rysuje się precyzyjnie. Dlatego ważnym zadaniem pozostaje poszukiwanie wyznaczników tożsamości, które ją w tych złożonych warunkach kreują i konkretyzują.

Książka składa się z 50 artykułów badaczy z różnych krajów: Litwy, Polski, Czech, Niemiec, Austrii, Ukrainy, Białorusi i Rosji. Jak słusznie zaznaczają w *Przedmowie* Redaktorki tomu, pojęcie tożsamości ma charakter wieloaspektowy, nic więc dziwnego, że głos w dyskusji zabrali przedstawiciele różnych dyscyplin: językoznawcy i literaturoznawcy, socjologowie i etnologowie, kulturoznawcy i dydaktycy. Interdyscyplinarność przejawia się również w tym, że dążąc do wszechstronnego oglądu zjawisk, specjaliści jednych dziedzin sięgają po narzędzia innych: językoznawcy używają metod socjologicznych, a socjologowie przedmiotem rozważań czynią język. Zebrane w tomie artykuły skupiły się wokół czterech zasadniczych problemów i odpowiednio zostały przedstawione w czterech rozdziałach.

Rozdział I *DIALOG KULTUR POGRANICZA / PARIBIO KULTŪRŲ DIALOGAS* przedstawia aktualne zarówno na Litwie, jak też w Polsce problemy tożsamości językowej oraz narodowej w warunkach krzyżowania się kultur i religii. **Zofia Sawaniewska-Mochowa** próbuje ukazać mentalne i materialne nośniki tożsamości, istotne dla potomków rodzin ziemiańskich z Litwy etnicznej, których zarówno pod względem narodowym, jak i językowym cechuje wielka różnorodność (*Tożsamość narodowa i kulturowa rodzin ziemiańskich na Litwie w świetle narracji biograficznych*, s. 19–31). **Grzegorz Dąbrowski**, analizujący sytuację mieszkańców Wileńszczyzny, za istotny wyznacznik tożsamości uznaje przywiązanie do miejsca urodzenia, zawarte w pojęciu „tutejszości” (*“Tuteisi” i ci “nie stąd”*, s. 32–41). Podwójną

tożsamość państwowo-narodową współczesnych Polaków wileńskich ujawniają również badania **Kingi Geben** (*Identyfikacja językowa i tożsamościowa Polaków wileńskich*, s. 42–52). Natomiast **Józef Szostakowski** rysuje wielokulturowe środowisko wileńskie początku XIX w. (*Stanisław Kiewlicz — nieznanymi przyjaciółmi filaretów*, s. 53–59). Rozważania **Malgorzaty Michalskiej** przenoszą Czytelnika na inny obszar multikulturowy, ukazując czynniki kształtujące tożsamość grupową Polaków, zamieszkujących czeską część Śląska Cieszyńskiego (*Na pograniczu narodów, kultur i religii. Polacy na Zaolziu*, s. 60–71). Kontrowersyjny przypadek tożsamości jednostkowej na przykładzie życia Óndry Łysohorskiego — poety z pogranicza czesko-polskiego — przedstawia artykuł **Grażyny Balowskiej** (*Tożsamość jednostki na pograniczu etnicznym*, s. 72–83). **Beata Przymuszała** porusza temat podwójnej tożsamości żydowsko-polskiej, ujawniając, jak głęboko doświadczenie Holocaustu wpisuje się w powojenną polską świadomość kulturową (*Polska. Żydowska. Dwie kultury — jaka tożsamość?*, s. 84–96). Trzy artykuły zostały poświęcone ciekawemu zjawisku celowego kreowania mitycznej wielokulturowości na przykładzie sytuacji Wrocławia oraz Włodawy — miasteczka położonego przy granicy polsko-białorusko-ukraińskiej (**Maria Peisert**, *Wielokulturowość Wrocławia*, s. 97–107; **Julita Makaro**, *Czy Wrocław jest miastem wielokulturowym? Socjologiczna refleksja nad potocznym i naukowym funkcjonowaniem kategorii wielokulturowości*, s. 108–119; **Konrad Górny**, *Przygraniczne odtwarzanie wielokulturowości. Przypadek Włodawy na pograniczu polsko-białorusko-ukraińskim*, s. 129–137). Ostatnie artykuły w tym rozdziale mają charakter metodologiczny: prezentująca zarys nowego projektu badawczego **Anna Zielińska** podkreśla, że weryfikacja zjawisk, kształtujących tożsamość na pograniczu, powinna być ściśle łączona z metodą socjolingwistyczną (*Językowe i pozajęzykowe czynniki kształtujące tożsamość na pograniczu polsko-niemieckim. Na przykładzie Ziemi Lubuskiej*, s. 120–128). **Iwona Kabzińska**, analizująca zróżnicowanie wewnętrzne Polaków na Białorusi, rozważa możliwość badania pograniczy wewnątrz-kulturowych (*Polacy w Republice Białorusi. Pogranicza wewnątrz-kulturowe — stykowe czy przejściowe?*, s. 138–149). **Kamilla Dolińska** natomiast postuluje kształtowanie się tożsamości jednostek poprzez konfrontację z “innością” (*Wielokulturowość jako kontekst redefiniowania tożsamości?*, s. 150–164).

Rozdział II *JĘZYK A TOŻSAMOŚĆ / KALBA IR TAPATYBĖ* poświęcony został skomplikowanej problematyce funkcjonowania języków w sytuacji wielokulturowości. Rozpoczyna go artykuł **Mieczysława Balowskiego**, przedstawiającego odbicie w językach pogranicza niejednoznacznych relacji kulturowych (*Walencja kulturowa a tożsamość kulturowa w społeczeństwie wielokulturowym*, s. 165–175). Znaczenie języka dla odrębności kulturowej oraz identyfikacji etnicznej podkreślają kolejne teksty tego rozdziału: **Malgorzaty Misiak** (*Sposoby wyrażania tożsamości mniejszości etnolingwistycznej. Na przykładzie Łemków*, s. 176–186), **Natalii Niedźwieckiej-Iwańczak** (*Język a tożsamość narodowa w doświadczeniach Serbów Łużyckich*, s. 187–199), **Mirosława Dawlewicza** (*Leksykalne wykładniki identyfikacji etnicznej w prasie polskiej na Litwie*, s. 200–208). Relacja między językiem a tożsamością na

pograniczu kulturowym i etnicznym nie zawsze jest jednak oczywista. Sygnalizuje to artykuł **Jiříego Murycy**, w którym autor rysuje skomplikowaną sytuację językową na Zaolziu (*Dygłósja jako zjawisko wielowymiarowe*, s. 209–216). W kontekście historycznym znaczenie języka jako elementa składowego tożsamości kulturowej analizują **Ewa Golachowska** (*Język katechezy a tożsamość narodowa katolików na Grodzieńszczyźnie*, s. 228–236), **Anna Burzyńska-Kamieniecka** (*Przenikanie języków i kultur a proces samoidentyfikacji w XVII-wiecznym Wrocławiu. Na materiale dawnych podręczników do nauczania języka polskiego jako obcego*, s. 217–227), **Barbara Dwilewicz** (*Ogłoszenia matrymonialne w prasie wileńskiej początku XX w.*, s. 263–272), **Philipp Hofeneder** (*Język polski na Ukrainie Radzieckiej. Czasopisma "Jedność Robotnicza" (1917) i "Sierp" (1922)*, s. 273–282). Ujęcie konfrontatywne łączy artykuły **Ireny Masojć** i **Jany Raclavskiej** (*Dystansowe zaimki osobowe w polszczyźnie wileńskiej i zaolziańskiej*, s. 249–262) oraz **Hanny Burkhardt** (*Do diabła! O przekleństwach pochodzenia religijnego*, s. 237–248). Rozdział zamyka tekst **Vítězslava Vilímka**, podkreślającego, że w badaniu przestrzeni międzykulturowej należy uwzględniać nie tylko język, ale również niewerbalne środki komunikacji (**Витезслав Вилимек**, *Отражение этнической принадлежности в невербальном плане общения*, s. 283–293).

Skomplikowany proces kształtowania się tożsamości na styku kultur znajduje odbicie również w literaturze. Różnorodne literackie ujęcia tego zagadnienia ukazują teksty zebrane w rozdziale III *WIELOKULTUROWOŚĆ W LITERATURZE / DAUGIAKULTŪRĪŠKUMAS LITERATŪROJE*. Rozdział otwiera artykuł **Haliny Turkiewicz**, prezentujący elementy multikulturowości w dorobku wileńskich poetów okresu międzywojennego (*Wielokulturowe reminiscencje w poezji regionalistów wileńskich*, s. 295–308). Temat polskiej literatury regionalnej rozwijają **Mirosław Ołędzki** (*Wielokulturowość światów przedstawionych powieści kresowych Józefa Weyssenhoffa*, s. 309–317) oraz **Monika Brzóstowicz-Klajn** (*Atrakcyjność regionalności w powieści kryminalnej. Na przykładzie twórczości Marka Krajewskiego*, s. 318–328). Wszystkie trzy artykuły zawierają analizę utworów, wartościujących wielokulturowość Kresów jako zjawisko pozytywne i interesujące. Inne zaś podejście odsłaniają kolejne dwa teksty, prezentujące bolesne zderzenie kultur, występujących w jednej czasoprzestrzeni. **Irena Fedorowicz**, analizując korespondencję między dwojgiem literatów, ukazuje różne ujęcia konfliktu polsko-litewskiego na początku XX wieku (*Głos Polki w kwestii konfliktów polsko-litewskich na początku XX wieku. Listy Stefanii Jabłońskiej do Liudasa Giry z lat 1909–1914*, s. 329–341). **Teresa Dalecka** zaś pisze o sprzecznych — litewskiej i polskiej — koncepcjach XX-wiecznych losów Wilna (*O pewnych wizjach wyzwolenia Wilna*, s. 342–350). Autorzy kolejnych artykułów skupiają się wokół tematu poszukiwania tożsamości w innych regionach oraz kontekstach: **Tatiana Czerska** analizuje pisarstwo autobiograficzne na pograniczu polsko-niemieckim (*Relacje kulturowe na pograniczu etnicznym w świetle kobiecego pisarstwa autobiograficznego*, s. 351–361); **Agnieszka Durejko** przedstawia złożone losy Polaków na Łotwie (*Tożsamość narodowa Polaków na*

Łotwie w świetle ich twórczości pisarskiej, s. 362–374); **Tatiana Komarowskaja** dotyka problemu tożsamości amerykańskiej na przykładzie wybranych tekstów literackich i publicystycznych (**Татьяна Комаровская**, *Проблема американской идентичности в политической мысли и художественной литературе США*, s. 403–411). Rozdział III zawiera również opracowania, poświęcone problemom utożsamiania się jednostki w kontekście różnych kultur: **Anna Kieźuń** czyni to na przykładzie twórczości Marii Kuncewiczowej (*Być u siebie. Literackie poszukiwanie tożsamości — Maria Kuncewiczowa*, s. 375–384); **Andrzej Baranow** omawia, jak krystalizowała się tożsamość artystyczna Stefana Żeromskiego (*Tożsamość artysty w "Dziennikach" Stefana Żeromskiego. Aspekty komparatystyczne*, s. 385–393); **Anna Siemionowa** prezentuje poszukiwanie własnych korzeni przez bohatera lirycznego w poezji Włodzimierza Wysockiego (**Анна Семенова**, *Обретение истинного значения слова лирическим героем Владимира Высоцкого в поисках своей идентичности*, s. 394–402). W artykule **Moniki Pokorskiej-Iwaniuk**, w oparciu o litewską literaturę wspomnieniową, analizie została poddana kwestia poszukiwania wartości w warunkach wyjątkowych, bo w obliczu unicestwienia narodu litewskiego w okresie okupacji sowieckiej (*Tożsamość "zagubiona". Poszukiwanie wartości w obliczu zagłady narodu*, s. 412–422). Natomiast **Renata Katarzyna Łozowska** porusza zagadnienie redefiniowania tożsamości w europejskiej rzeczywistości postkolonialnej (*Tożsamość pogranicza — postkolonialnie*, s. 423–435).

Rozdział IV *MODELE I ZADANIA EDUKACJI W KONTEKŚCIE MIĘDZYKULTUROWYM / EDUKACIJOS MODELIAI BEI TIKSLAI TARP KULTŪRINIAME KONTEKSTE* wieńczy w recenzowanym tomie rozważania nad zagadnieniem szeroko pojętej wielokulturowości. Duża część artykułów tego rozdziału skupia się wokół problemów kształtowania kompetencji międzykulturowych dzieci i młodzieży (**Danuta Łazarska**, *Od relacji osobowych w toku lekcji języka polskiego do relacji międzykulturowych w świecie współczesnym*, s. 437–448; **Katarzyna Zagórska**, *Dialog międzykulturowy a edukacja na przykładzie europejskich polonistik*, s. 507–519; **Людмила Ромащенко**, *Поликультурный диалог в курсе изучения украинской литературы*, s. 520–528; **Katarzyna Jóźwik**, *Kompetencje międzykulturowe w procesie nauczania języka polskiego jako obcego*, s. 461–468). W innych tekstach analizowane są zagadnienia samoidentyfikacji narodowej i kulturowej młodzieży w warunkach globalizacji (**Grażyna Róžańska**, *"Ja Kašėba". Tożsamość narodowa, kulturowa i lokalna na przykładzie Kaszub. Edukacja regionalna na lekcjach języka polskiego*, s. 449–460; **Włodzimierz Moch**, *Tożsamość narodowa i kulturowa w erze globalizacji na przykładzie wileńskiego i warszawskiego graffiti*, s. 529–540; **Maria Zielińska**, *Sytuacja socjolingwistyczna uczniów pochodzenia polskiego w obwodzie lwowskim. Na podstawie badań ankietowych*, s. 551–564). Kolejne dwa artykuły poświęcone są badaniom kompetencji językowych uczniów w warunkach multikulturowości (**Lesia Korol**, *Związki rządu w polszczyźnie uczniów polskich szkół Lwowa*, s. 565–572; **Henryka Sokołowska**, *Wybrane osobliwości słownictwa uczniów szkół polskich w Wilnie (w wieku wczesnoszkolnym)*, s. 573–580). Obie autorki dopatrują

się znacznych wpływów innych języków, którym nieuchronnie ulega polszczyzna funkcjonująca w heterogenicznym otoczeniu językowym i kulturowym. Diagnoza stanu sprawności komunikacyjnej uczniów prowadzi do sprecyzowania potrzeb edukacyjnych w warunkach wielojęzyczności. Studium **Ałły Krawczuk** prezentuje przemyślenia, które wynikają z obserwacji zderzenia różnych kultur oraz języków i mogą być pomocne w odnajdywaniu właściwych strategii glottodydaktycznych (*Błędy językowe w polszczyźnie Ukraińców powodujące zakłócenia komunikacji z Polakami*, s. 480–494). **Julia Dilna** omawia możliwości wykorzystania w glottodydaktyce elementów socjokulturowych (*Po nitce do szczęścia... Polskość a wielokulturowość, inwencja a konwencja we frazeologii polskich nagłówków prasowych (aspekt glottodydaktyczny)*, s. 495–506). Zmierzając się z zadaniem kształcenia młodego pokolenia, wiele wysiłku należy włożyć w poznanie świata wartości dzieci i młodzieży, ich potrzeb, zainteresowań i nawyków. **Henryk Pietkiewicz**, badający folklor dziecięcy w takim wielokulturowym i wielojęzycznym mieście, jakim jest Wilno, przedstawia ciekawe przykłady interferencji językowej (**Гендрик Петкевич**, *Игровое пространство детей в современном городе*, s. 541–550).

Różnorodność tematyczna i metodologiczna artykułów zawartych w recenzowanym tomie stanowi odbicie wieloaspektowości eksplorowanego zagadnienia. Teksty objęte wspólnym tytułem łączy refleksja nad światem wartości w warunkach polilingwizmu i multikulturowości, a także nad zadaniami, które przed edukacją humanistyczną stawia współczesna rzeczywistość. Problem tożsamości w świecie, w którym się stykają różne kultury, pozostaje aktualny dla wszystkich humanistów. Przedstawiony zbiór studiów niewątpliwie przybliży Czytelnikowi kolejne warstwy tego interesującego zjawiska oraz będzie inspirował do nowych badań i refleksji nad tożsamością.

E-mail: viktoria.usinskiene@gmail.com

Viktoria Ušinskiene
Wilno